

УДК: [821.161.2+821.161.1] – 2.091

ББК 83.3 (4УКР)

Богдан Лепкий і Федір Сологуб: типологічні паралелі

У статті проведено типологічні паралелі між художньою спадщиною поетів-символістів Богдана Лепкого і Федора Сологуба. Доведено, що в українського і російського митців є ряд спільних рис, що знайшли своє відображення як на рівні тематики, так і в царині художніх пошуків.

Ключові слова: *символізм, експресіонізм, імпресіонізм, тема смерті, тема самотності, антропоморфізм, світобачення, живопис словом, художній аскетизм.*

Sypko Ludmyla Mykhailivna. *Bohdan Lepky and Fedir Sologub: typological parallels.*

This article presents the typological parallels between artistic legacy of poets who used symbols - Bohdan Lepky and Fedir Sologub. It is proved that the Ukrainian and Russian poets have common features, which find its representation at the subject level and in the field of artistic research.

Keywords: *symbolism, expressionism, impressionism, the theme of death, the theme of loneliness, anthropomorphism, outlook, painting by word, artistic asceticism.*

Богдана Лепкого (1872 – 1941) і Федора Сологуба (1863 – 1927) об'єднала епоха – кінець XIX – початок XX століття. Незважаючи на те, що російський поет народився на дев'ять років раніше, творчий шлях обох митців розпочався майже одночасно – в середині 1890-х.

Лепкий почав літературну діяльність рано: своє перше оповідання він надрукував ще в час навчання у Львівському університеті (1895). Затримка в літературному шляху Сологуба була обумовлена повною культурною ізоляцією: після закінчення Санкт-Петербурзького Вчительського інституту письменник упродовж десяти років працював у глухій російській провінції (Новгородська губернія). Суспільної і літературної самотності Сологуб зміг позбутися лише після омріяного переїзду до Петербурга (1892), де він нарешті зміг реалізувати свій письменницький талант. А тому прийнято вважати, що перші серйозні публікації поета належать до 1896 року.

Свої естетичні уподобання Б. Лепкий поєднав із створеним у Львові літературним угрупованням «Молода Муза». Поети, які до нього входили, «відстоювали гасло «мистецтво для мистецтва» як його самодостатню функцію. Захищаючи нетенденційне мистецтво, ідею краси як питомої ознаки української душі, свої погляди «молодомузівці» спрямували до модернізму західноєвропейських митців, до їх пошуків, своєрідно трансформуючи їх знахідки на національному ґрунті української літератури» [Ткачук 2005: 22 – 23]. У стильових характеристиках поезії Лепкого оригінально переплелися ознаки імпресіонізму (плернерний живопис, символіка, метафоризація, алітерації тощо) з рисами експресіонізму (загострене суб'єктивне світобачення, «нервова» емоційність, гіпертрофоване відчуття болю, яке породжує не відображення, а «переживання» змалюваної картини).

Ф. Сологуб пов'язав свою творчу діяльність із московським крилом російського символізму – мистецькою школою, що декларувала у своїх маніфестах крайній індивідуалізм. І хоча поет на певний час стає представником і пропагандистом цього напрямку в поезії, все-таки він відчутно виривається за канонічні межі течії, що сковувала його уявлення про художню творчість, і пропонує читачам своє, нестандартне бачення навколишнього світу. А воно полягало, перш за все, в абсолютизації особистих страждань, які Сологуб зводив до страждань всього людства. На цьому ґрунті поет широко розвинув тему смерті, за що був названий сучасником Акимом Волинським «підвальним Шопенгауером».

Проведення типологічної паралелі між поетичною спадщиною Богдана Лепкого і Федора Сологуба – цікава наукова проблема, якої досі не торкалося літературознавство. Тематична і стильова спорідненість їх творчості настільки очевидна, що може стати предметом ґрунтовного наукового дослідження. Наша стаття окреслює лише кілька векторів поставленого питання.

Ще в роки своєї літературної діяльності і Б. Лепкий, і Ф. Сологуб зажили слави «похмурих» поетів-символістів. У той же час ознаки цієї мистецької течії у творчості українського і російського поета мали дещо різний вияв. Помітно, що Б. Лепкий у своєму символізмі, швидше, тяжів до французької школи Ш. Бодлера, П. Верлена і С. Малларме, яка головним принципом художньої творчості вважала відтворення дійсності як потоку відчуттів, без розумової переробки сприйнятого. Крім того, у поезії Лепкого виразно простежується фольклорний струмінь, який автор органічно поєднує з індивідуалістичним світосприйняттям людини початку XX століття.

«Богдана Лепкого не віднесеш ні до поетів гострого соціального бачення, ні до митців концептуального філософського мислення, – слушно зауважує М. Ільницький, – натура його радше споглядально-рефлексивна, звернена всередину ліричного героя. Ліричне «я» тут превалує над

ліричним персонажем, момент ставлення над моментом зображення, внутрішній світ над зовнішнім середовищем... Найприродніший стан його – туга. *Туга* – це домінанта творчості поета...» [Льницький 1990: 19 – 20]. Лепкий має загострене відчуття невпинного згасання життя, яке у нього часто асоціюється з осіннім умиранням природи: «*В такий осінній день як добре мати друга! / З ним про весну, про літо говорити. / Не так нудна була б осіння туга, / І не було б так скучно в світі жити!*» [Лепкий 1990: 87].

Для Ф. Сологуба як для представника московського символістського крила була характерна така собі «рафінованість» й інтелектуальність поетичних почуттів. А тому при всьому своєму тяжінні до відображення безнадії людського існування Сологуб переважно визначає психологічний стан свого ліричного героя як *томленьє* (*томительный, томиться*). Ця лексема у творчості Сологуба настільки часто вживана і настільки багатогранна, що, фактично, реалізує всі свої значення: 1) відчувати душевні муки; 2) страждати від неволі, ув'язнення; 3) переживати болісне занепокоєння; 4) відчувати млявість, знемогу, стан приємного розслаблення: «*Иду я влажным лугом. / Томят меня печали*» [Сологуб 2010 – 2012]. «*В тяжёлом томленьи мгновенные дети творенья. / Томятся неясным стремленьем немые растенья*» [Сологуб 2010 – 2012]. «*В полумраке я томился / Бездыханной тишиной*» [Сологуб 2010 – 2012]. «*В предутренних потьмах я видел злые сны. / Они меня до срока истомили. / Тоска, томленье, страх в работу вплетены...*» [Сологуб 2010 – 2012]. «*Злое земное томленье, / Злое земное житце*» [Сологуб 2010 – 2012]. «*Я томился и метался / В безнадежной тишине*» [Сологуб 2010 – 2012] та ін.

І хоча сологубівське *томление* і лепківська *туга* мають спільну смислову основу, але туга Б. Лепкого, за словами М. Льницького, «споріднена з тугою народної пісні і думи» [Льницький 1990: 23], тоді як *томление* Ф. Сологуба щоразу неприховано підкреслює елітність почуттів ліричного героя, який стоїть над буденністю, робить культом свого існування самотність і в той же час глибоко страждає від свого розриву з людьми: «*Всё так же бледен, тих и слаб, / Всё тою же томлюсь я жаждой*» [Сологуб 2010 – 2012].

Тема самотності – ще одна точка дотику між творчістю Б. Лепкого і Ф. Сологуба. Певною мірою вона обумовлена символістським світобаченням обох поетів. Але не можна відкидати і чисто особистісний, суб'єктивний фактор, адже для обох митців самотність була природним станом душі: Слово *одинокий* – чи не найуживаніше в лексиконі поезії Лепкого: «*Одинокий сиджу над рікою, / Одинокий з думками, з журбою*» [Лепкий 1990: 51].

Але в той час як ліричний герой українського поета болісно переживає свою відчуженість від людей і з болем говорить про *життя тяжкі умови* [Лепкий 1990: 51]; Сологуб не бачить у безрадісному земному існуванні жодного сенсу, а тому намагається відшукати в самотності умиротворення душі і холодний, вічний спокій. Він радить своєму співрозмовнику тікати від тих доріг, де ходять люди, в «*пустынный край*» [Сологуб 2010 – 2012], в якому можна буде *безмолвно и одиноко* і жити, і померти: «*Я напрасно ожидаю Божества, – В бледной жизни я не знаю Торжества... / И безмолвный, и печальный, Поутру, / Друг мой тайный, друг мой дальний, / Я умру*» [Сологуб 2010 – 2012].

Образ смерті – один із центральних у віршах Сологуба: «*О смерть! Я твой. Повсюду вижу / Одну тебя, – и ненавижу / Очарования земли...*» [Сологуб 2010–2012]. Йому чуже захоплення людей *ничтожной жизнью, робкой, лживой* [Сологуб 2010 – 2012]. Під впливом філософії А. Шопенгауера ліричний герой сприймає земне життя як безмежне зло і вічне страждання, заподіяне людині дияволом. Він упевнений, що лише смерть може стати кожному справжньою рятівницею від нестерпних мук: «*О владычица смерть, я роптал на тебя, / Что ты, злая, царись, всё земное губя. / И пришла ты ко мне, и в сиянии дня / На людские пути повела ты меня / Увидал я людей в озареньи твоём, / Омрачённых тоской, и бессильем, и злом. / И я понял, что зло под дыханьем твоим / Вместе с жизнью людей исчезает, как дым*» [Сологуб 2010 – 2012]. Шопенгауерівський культ смерті, що став основою філософії Сологуба, перетворив художній образ лукавої «владычицы и невесты беспощадной» на символ глухого кута в людському існуванні. А самих людей поет уподібнює то полоненим звірям, які давно забули про волю і лише голосять в *зловонном и скверном зверинце* («*Мы – плененные звери*»), то уявляє їх на чортових гойдалках, що продовжують свій рух (тобто земне життя людини) лише доти, поки не перетреться натягнутий канат («*Чертовы качели*»). Сологуб вражає читача зовні безпристрасним чорним гумором: «*Взлечу я выше ели, / И лбом о землю трах. Качай же, чёрт, качели, / Всё выше, выше... ах!*» [Сологуб 2010 – 2012].

Смерть, зло, труп, гроб, прах, могила, тьма, похорони, тоска – частотний ряд іменників у віршах Сологуба. Серед прикметників – *злой, жестокий, безрадостный, томительный, скучный, тусклый, тоскливый, безумный, серый...* / *Воля к жизни, воля к счастью, где же ты?... / Утомленьем и могилой дышит путь, – / Воля к смерти убеждает отдохнуть*» [Сологуб 2010 – 2012], – так ліричний герой Сологуба вирішує протистояння волі до життя і волі до смерті на користь останньої. Адже він

упевнений, що *Все дороги на землі / Вейот близької смертю, вейот вечним злом во мглі* [Сологуб 2010 – 2012]. А тому смерть традиційно не викликає у Сологуба ані страху, ані протистояння: *«И блестящими лучами / Улыбаётся мне смерть»* [Сологуб 2010-2012].

<p>«В самом стиле его писаний есть какое-то обаяние смерти, – писал про Ф. Сологуба К. Чуковский. – Эти застывшие, тихие, ровные строки, эта, как мы видели, беззвучность всех его слов – не здесь ли источник особенной сологубовской красоты, которую почуют все, кому дано чувствовать красоту?» [Поэзия 2012]. Б. Лепкий може позмагатися з Сологубом глибиною сплесків песимізму і роздумів про смерть. У земному шляху він бачить людські сльози, терпіння, печалі [Лепкий 1990: 53]. Поет то слухає, як смуток плаче [Лепкий 1990: 87], то як в мряці сіріє могила і хрест на могилі скрипить [Лепкий 1990: 86], то спостерігає, як похорон вітер справляє [Лепкий 1990: 87], то помічає, як з неба смуток на поля спадає [Лепкий 1990: 82], то з боєм зауважує <i>Ще крок, ще скок / І вічність нас чекає</i> [Лепкий 1990: 36], адже <i>«Такий-то вже цей божий світ! / На все, що лиш дійде до літ, / Смерть покладе долоні»</i> [Лепкий 1990: 74]. А часом поета охоплює справжній відчай, у якому вже, як і в Сологуба, відчутний вплив філософії А. Шопенгауера: <i>Сухі вінки, бліді свічки І похоронні нути; Цвинтарний дзвін – життя проклин – Забуди! Ах, забути!</i></p> <p><i>Як гураган крізь океан Летить до вуха мого: Мовчи, терпи, нічо не жди, Не виглядай нічого</i> [Лепкий 1990: 89].</p>	<p><i>Пойми, что гибель неизбежна, Доверься мне, И успокойся безмятежно В последнем сне.</i></p> <p><i>В безумстве дни твои сгорели, Но что тужить! Вся жизнь, весь мир – игра без цели! Не надо жить</i> [Сологуб 2010-2012].</p>
---	--

Один із найсумніших віршів Б. Лепкого – „Finale”, який завершує мінорний цикл «Осінь». У ньому проглядається не тільки типологічна схожість із поезією Ф. Сологуба, але й очевидна стильова спорідненість, яка обумовлена зв'язком обох поетів із символізмом. Тема вірша – опис самотньої душі, *що збулась радості життя і розжалобилася ... у смутках непомірних* [Лепкий 1990: 91]. Загальний настрій вірша Лепкий майстерно створює за допомогою нагромадження заперечних займенників і заперечних часток, які створюють відчуття повної безвиході: *«Ні тут, ні там, ніде, ніде / Ніхто, ніщо її не жде, / Ніхто її не знає»* [Лепкий 1990: 91]. А далі за принципом психологічного паралелізму поет змальовує таку ж нещасну, бліду і німу тишину, в якій *нічо, нічо нема, лиш смуток сльози ронить* [Лепкий 1990: 91].

У поетичних творах Сологуба можна знайти ще більш розгалужений ряд займенників – заперечних, неозначених та питальних. Песимістичні відчуття ліричного героя відображають також риторичні запитання, у яких чується майже тваринний страх перед непізнаним жорстоким світом: *«Не стоит ли кто за углом? Не глядит ли кто на меня? / Посмотреть не смею кругом, / И зажечь не смею огня. / Вот подходит кто-то впотьмах, / Но не слышны злые шаги. О, зачем томительный страх? / И к кому воззвать: помощи? / Не поможет, знаю, никто, / Да и чем и как же помочь? / Предо мной темнеет ничто, / Ужасает мрачная ночь»* [Сологуб 2010 – 2012].

Аналіз лексичного складу віршів і Лепкого, і Сологуба демонструє нам віртуозність обох поетів у створенні гнітючого настрою вербальними засобами. Особливою похмурістю вражають пейзажі. Поетичні рядки таких віршів часом аж занадто переповнені експресивно забарвленою лексикою, що покликана відобразити безрадісне існування ліричного героя, який відчуває всі людські страждання як свої власні, а тому з нестерпним боєм спостерігає за навколишнім життям.

Для паралельного розгляду візьмемо поезію Б. Лепкого «Глуха і зимна осінь...» і вірш Ф. Сологуба «Безумием окована земля...»: « <u>Глуха і зимна осінь. Небо хмари вкрили, Як олово, такі важкі і сірі. Стоять поля німі, немов могили, Над ними вітер грає, як на лірі. Та щось сумні-сумні ці спів-звуки, Як відгомін глухий страждання і розпуки.</u> Так – чую я цей спів! І чую, й розумію. Недаром же такий сумний він і жалібний, Недаром у душі вбиває всю надію І серце аж до сліз зворушити спосібний. Та ж він біжить слідами крові й муки, Тому такі сумні його й розбільні звуки [Лепкий 1990: 76-77].	<u>Безумием окована земля, Тиранством золотого Змея. Простёрлися пустынные поля, В тоске безвыходной немая, Подъемятся бессильно к облакам Безрадостно-нахмуренные горы, Подъемятся к далёким небесам Людей тоскующие взоры. Влачится жизнь по скучным колеям, И на листьях незыблемы узоры. Безумная и страшная земля, Неистощим твой дикий холод, И кто безумствует, спасения моля, Мечом отчаянья проколот</u> [Сологуб 2010-2012].
--	---

Для більш переконливого судження про цитовані поетичні рядки випишемо підряд (у початковій формі) підкреслені слова з кожного вірша:

Б. Лепкий: глухий, зимний, хмари, важкий, сірий. німий, могила, сумний-сумний, глухий, страждання, розпука, сумний, жалібний, вбивати, сльози, кров, муки, сумний.

Ф. Сологуб: безумие, окований, тиранство, змея, пустынний, тоска, безвыходный, немая, бессильно, безрадостно-нахмуренный, тоскующий, влачивается, скучный, безумный, страшный, дикий, безумствовать, молить, отчаянье.

Цікаво, що домінуючий настрій у вірші Лепкого створюють тричі вжитий прикметник сумний і двічі повторений прикметник глухий. У Сологуба теж тричі підкреслена головна тональність вірша – безумство (безумие, безумный безумствовать), яку поглиблюють слова тоска і тоскующий.

Отож, саме тут бачимо основну відмінність у світосприйнятті українського і російського митців: поетика Лепкого більше спирається на фольклорну традицію і відображає бачення навколишнього життя людиною, яка постійно контактує з природою, у той час як Сологубу властиве мислення урбаніста, що гостро страждає від розладу із землею, болісно тужить за безповоротно втраченим сенсом життя, а тому і сприймає його як суцільне зло.

Справді, слова зло, злой, злоба в поетичних рядках Сологуба іноді рекордні за частотою вживання. Наприклад, у вірші „Вздмалося облако пыли” поет вживає їх, можна сказати, вже зовсім не дозовано – 13 разів! До того ж загальний колорит твору підсилений такою лексикою як тоска (3 рази), безумный (3 рази), постылый, безнадежный: «По улицам люди ходили, / Такие же злые, как я, / И злую тоску наводили, / Такую же злую, как я» [Сологуб 2010 – 2012].

Для поезії Лепкого слово зло не є притаманним. У його віршованих рядках вочевидь домінують лексеми сум, сумний, смуток. (До речі, не можна не помітити, що вони дуже нагадують сологубівські граматичні форми – зло, злой, злоба). За своєю поширеністю слово сум у Лепкого може конкурувати на рівних хіба що зі словами туга, могила, смерть, хрест, похорон, цвинтар: На небі хмари висіли лінії, / Ліси, повиті тугою, дримали, / Цвинтар у мряці під горою мрів [Лепкий 1990: 81].

А характерні тези сологубівського світобачення горе оковало бытие [Сологуб 2010-2012], по свету шатается тоска [Сологуб 2010 – 2012], на грешной земле и тоска, и беда разлиты [Сологуб 2010 – 2012] у Лепкого отримують не менш глибокий відгомін. Для цього автор часом вдається до своєрідного «художнього аскетизму»: його рядки про безрадісне людське існування позбавлені надмірної поетичності і, можливо, саме тому справляють на читача якийсь магічний вплив. Особливого успіху Лепкий досягає веденням у вірші монотонних повторів: «Хто йде?» – питаюсь, мов зі сна. / «То я, то я, / Твоя товаришка давна, / Нудьга, нудьга» [Лепкий 1990: 79].

Часом образ нудьги стає гранично гіпертрофованим, адже до неї в подруги поет посиляє сльоту й імлу: «Сльота, імла, нудьга – подруги три. / Побралися за руки, полем йдуть» [Лепкий 1990: 270].

Сологубівська тоска постійно перегукується із центральним настроєм лепківської поезії – тугою. Лепкий розкладає це поняття на складові: нудьга, сльота, імла, смуток... Образ смутку у Лепкого завжди персоніфікований. Він незмінно чатує людину і бачиться авторові у подібні бездомного сироти-хлопчиська: «Іде до тебе смуток від села. / Обдертий, босий. В слаканих очах / Якийсь безтямний, божевільний страх» [Лепкий 1990: 271]. Поет вражає читача щільним живописом, що максимально концентрує загальний сумний настрій: «Ніч, осінь, пуста. Їжить ся стерня. / Сухе галуззя облітає з пня. / Шумить безлистий ліс, скиглять вітри» [Лепкий 1990: 270].

Б.Лепкий настільки влучно добирає епітети, що змальована ним навколишня картина стає художнім втіленням глибокого, невимовного болю: *скупна, безцільна путь, обдертий пліт, сухий бур'ян, недоцвілий цвіт, розмоклий гріб, бездомний пес, пустий димар* тощо.

<p>Таким же майстром «живопису словом» є і Ф. Сологуб. Ніби малярським пензлем, він точно фіксує всі відтінки «картини з натури». Поет не полюбляє напівтонів: як правило, його фарби гранично густі. А оскільки ранима душа сологубівського ліричного героя <i>подавлена великою тоскою и, как мертвящим холодом, объята тишиной</i> [Сологуб 2010 – 2012], то майже всі пейзажні замальовки у віршах поета несуть на собі відлуння гіркої печалі. Сологуб так само, як і Лепкий, часто приголомшує читача насиченістю сумних фарб: <i>Глухе, бездушне отупіння Напало землю. Квіти мруть, Поля байдужно снігу ждуть, А хмари висять, як каміння</i> [Лепкий 1990: 81].</p>	<p><i>Насыщен воздух влагою и холодом объят, А капли пара тонкого с земли в него летят. Туманами окутана, из глаз исчезла даль, Трава рососою плачется на горькую печаль</i> [Сологуб 2010-2012].</p>
--	---

Цитований вірш Лепкого «Гість» має підзаголовок «Малюнок». Картина села, що *в долині бовваніє і п'яним сном-дрімає-спить* несе на собі відбиток символістської традиції: поет апелює не до *ratio*, а до *etoveo* читача. Елегійний настрій поезії знаходить своє втілення не тільки в «лексичі безнадії» (*глухий, бездушний, байдужий, грізний, хмари, сніг, вітер, туман, сон, пси, блуд, голод* тощо), але й в тій евфонічній гармонії, що її так віртуозно відображує автор за допомогою ямбічного віршового ритму, кільцевого римування, алітерацій та асонансів (*блуд блукає; грізно зиркає; попід плотами; висять, як каміння* та ін.).

Сумна колористика вочевидь об'єднує поетичні рядки Лепкого і Сологуба. Так, вірш Лепкого «Осіній сірий день» дуже співзвучний сологубівському *серый день томительно и скучно длился* [Сологуб 2010 – 2012]. Крім того, в обох поезіях автори реалізують головну думку через вживання прийому психологічного паралелізму «людина – природа». Але у Лепкого паралелізм традиційно прямий: сумна природа навіває тугу і нудьгу в чутливе серце поета. Сологуб же йде зворотнім шляхом: оскільки його ліричний герой відчуває *преждевременную вялость і равнодушную усталость* [Сологуб 2010 – 2012], то саме через призму свого розчарування життям він бачить оточуючий світ у похмурих, сірих тонах.

Спорідненим настроєм охоплені також вірш Лепкого «Тихо довкола» і вірш Сологуба «На закаті». Лепківське *так пусто, так сумно* [Лепкий 1990: 87] співзвучне сологубівському *снегом занесенные улицы пустыє* [Сологуб 2010 – 2012], а слова Лепкого *серце гаряче холоде від того спокою* [Лепкий 1990: 87] неначе знаходять своє тужливе продовження у фразі Сологуба *что-то есть зловещее в этой тишине* [Сологуб 2010-2012]. Сильова подібність Лепкого та Сологуба проявляється також у широкому вживанні обома поетами прийому антропоморфізму. У Лепкого незмінно олюдені *сльота, імла, нудьга, смерть, смуток, голод, блуд* та інші прикмети безрадісного існування людини: *Йде голод – сіл щорічний гість... / І грізно зиркає очима* [Лепкий 1990: 81]. Таких прикладів можна навести досить багато: *Лиш блуд блукає по землі* [Лепкий 1990: 83]; *На розпутті хрест дрімає* [Лепкий 1990: 75]; *Бездомний сум блукає* [Лепкий 1990: 77]; *Над полем смуток плаче* [Лепкий 1990: 77] тощо.

Не менш яскравими є персоніфікації і в Сологуба: *Туманный день глядит в окно* [Сологуб 2010 – 2012]; *И тоскует ночь со мною, / И томится тишина* [Сологуб 2010-2012]. Часом антропоморфізм допомагає поетові створювати несподівані образи, які вже межують на грані реального і фантастичного: *Спиной горбатой в окна лезет / Ночная мгла, и мутно грезет / Об отдыхе и тишине* [Сологуб 2010 – 2012].

В основі лепківського антропоморфізму лежить народнопісенна традиція. Але і в російського поета є чимало віршів, де проглядається фольклорна міфопоетика. Відомі з усної народної творчості та давньої російської літератури образи «Горя-Злочастия», «грусти-тоски», «кручини» тощо у Сологуба

отримують традиційне забарвлення (напр., образ Лиха у віршах «Лихо» та «На улицах пусто и тихо...»): «Кто это возле меня засмеялся так тихо? / Лихо мое, одноглазое, дикое Лихо! / Лихо ко мне привязалось давно, с колыбели / Лихо стояло и возле крестильной купели, / Лихо за мною идет неотступною тенью, / Лихо уложит меня и в могилу. / Лихо ужасное, враг и любви и забвенью, / Кто тебе дал эту силу?» [Сологуб 2010 – 2012].

Як бачимо, поет вдається до фольклорної стилізації: цьому сприяють анафоричні повтори, побудова строфи на основі градації, використання різностопних віршів, підсилення емоційності рядків питальними та окличними реченнями, персоніфікація центрального образу, який розкривається за допомогою прямої мови та густої сітки епітетів (*одноглазое, дикое, ужасное, бесталанное, всеми гонимое, безумное, косматое* та ін.).

Але якщо у віршах Лепкого образи біди, нещастя, смутку відображують не що інше, як трагізм людського існування, то Сологуб частіше вражає читача нетрадиційністю свого бачення стосунків ліричного героя з Лихом. Часом в них можна знайти навіть певні ознаки мазохізму: поет відверто смакує свої страждання, свою приреченість на життєві муки. Недарма у вірші «Ф.К. Сологубу» А. Ахматова назвала життєву позицію поета і особливості його стилю «сладостной жестокостью» [Ахматова 1990: 20].

Нерідко песимізм поета сягає своєї найвищої точки. Так, усвідомлюючи себе *странником унылым и бледным*, автор кличе Лихо стати його вірним вожатим. Та й саме Лихо бачить, наскільки міцно зріднився з ним ліричний герой: «Странно мечтаю, стремишься ты к мукам, / Вот почему я с твоею душою так дружно...» [Сологуб 2010 – 2012].

У хвилини душевного відчаю художні образи біди, нещастя, Лиха набувають у Сологуба не тільки гіпертрофованих, але й химерних ознак. Так його бурхлива уява створює аморфну, але в той же час схидну і підступну істоту – Недотыкомку, яка стає для письменника виявом найбільшої наруги над людиною.

Вірш «Недотыкомка серая...» за стилістикою дуже близький до поетичних творів Лепкого про смуток і нудьгу: навмисна монотонність звучання рядків справляє на читача якесь гіпнотичне враження, породжує відчуття невимовного душевного болю, що ним переймається ліричний герой: «*едотыкомка серая / Всё вокруг меня вьётся да вертится, – То не Лихо ль со мною очертится / Во единый погибельный круг? / Недотыкомка серая Истомила коварной улыбкою, / Истомила присядкою зыбкою, – Помоги мне, таинственный друг! Недотыкомку серую / Отгони ты волшебными чарами, / Или наотмашь, что ли, ударами, / Или словом заветным каким. / Недотыкомку серую / Хоть со мной умертви ты, ехидную, / Чтоб она хоть в тоску панихидную / Не ругалась над прахом моим*» [Сологуб 2010 – 2012].

Поетичні рядки Сологуба вражають зовнішньою простотою, понятійною прозорістю, що виявляють себе, за словами О. Блока, у повній відсутності характерної для символістів «пряности и мишуры». Представник молодших символістів, Блок був вражений аскетичною простотою сологубівських поезій: «никакого щегольства перезвонами, никакого красноречия, никаких патетических жестов, словесных орнаментов, нищенски бедный словарь – но в этом отсутствии всяких эффектов и заключался сильнейший эффект: чем безыскусственнее была форма этих внешне убогих стихов, тем вернее они доходили до сердца. Тем-то и поразили меня эти стихи: я понял, что для такой безыскусственности требуется большое искусство, что в этой предельной простоте – красота» [Мечтатель 2012].

Ці ж слова можуть без перебільшення стати влучною характеристикою і значної частини лепківських віршів. Дозовані емоції, зовнішня холодність оповіді, «сухість» лексики, а також майстерне вживання обома авторами різностопних віршів – все це створює відчуття особливого переривчастого, тривожного ритму, що покликаний нагадати про близький, невмолимий кінець життя, про тлінність людини і природи:

<i>Бачиш, як листя паде? Осінь іде, Чуєш той шелест і шум? Смертельний сум. З півночі вітер летить, квіти в'януть; Голови хилять д' землі, плачуть в імлі. Плачуть, що сонця нема, що йде зима.</i>	<i>В поле не видно ни зги. Кто-то зовет: „Помоги!“ Что я могу? Сам я и беден и мал, Сам я смертельно устал, Как помогу? Кто-то зовет в тишине: „Брат мой, приблизься ко мне! Легче вдвоём.</i>
---	--

<p><i>Плачуть, а листя паде – осінь іде.</i></p> <p>*</p> <p><i>Прийде вона і на нас – всьому свій час</i> [Лепкий 1990: 86].</p>	<p><i>Если не сможем идти, Вместе умрем на пути, Вместе умрем!"</i> [Сологуб 2010-2012].</p>
---	--

Як бачимо, Б. Лепкий сприймає згасання людини як невідворотну, невблаганну закономірність людської долі і завжди говорить про приречення на смерть із пекучим болем. Натомість у Ф. Сологуба мотив смерті майже ніколи не несе на собі відбиток страждання. Смерть для поета означає не стільки неминучий болісний фінал, скільки очікуваний порятунок від огидного земного життя. Саме тому вона так часто асоціюється у Сологуба з блаженством: *от чахлой жизни жду блаженного ухода* [Сологуб 2010 – 2012], *есть блаженство одно: сном безгрёзным забыться навсегда – умереть* [Сологуб 2010 – 2012].

Отже, аналіз поетичної творчості Б. Лепкого і Ф. Сологуба яскраво свідчить про те, що в українського і російського митців є ряд спільних рис, своєрідних точок дотику, за якими можна встановити типологічні паралелі між особистостями відомих на початку ХХ століття поетів-символістів. Вони відзначаються як на рівні «сумної» тематики, так і в царині художніх пошуків, що їх з віртуозною майстерністю втілюють у свої поетичні рядки обидва автори.

Література: *Ахматова А. 1990* – Ахматова А. Собр. соч.: в 2-х тт. / Под общей ред. Н.Н. Скатова. – Т. 2. – М.: Правда, 1990. – 432 с.; *Ільницький 1990* – Ільницький М. Настроений життям, як скрипка // Лепкий Б. Поезії. – К.: Рад. письменник, 1990. – С. 5 – 40.; *Лепкий 1990* – Лепкий Б. Поезії. – К.: Рад. письменник, 1990. – 363 с.; *Мечтатель 2012* – Мечтатель, странный миру. Електрон. ресурс] – [Россия], сор. 03.03.2012. – Режим доступа: <http://www.liveinternet.ru/users/4514961/post209153207/>, свободный. – Яз. рус. *Поэзия 2012* – Поэзия серебряного века. Электрон. ресурс] – [Россия], сор. 2012. – Режим доступа: <http://silverage.at.ua/index/0-30>, свободный. – Яз. рус. *Ткачук 2005* – Ткачук М.П. Модерністський дискурс лірики та новел Богдана Лепкого. Дослідження. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 128 с.; *Федор Сологуб 2010-2011* – Федор Сологуб – сайт о писателе: проза, стихи, статьи, биография, критика, письма [Электрон. ресурс] – [Россия], сор. 2010 – 2011. – Режим доступа: <http://www.fsologub.ru/>, свободный. – Яз. рус. *Федор Сологуб 2010-2012* – Федор Сологуб. Стихи. [Электрон. ресурс] – [Россия], сор. 2010 – 2012. – Режим доступа: <http://www.fsologub.ru/lib/poetry/>, свободный. – Яз. рус.

Сипко Людмила Михайловна. Богдан Лепкий и Федор Сологуб: типологические параллели.

В статье проведены типологические параллели между художественным наследием поэтов-символистов Богдана Лепкого и Федора Сологуба. Доказано, что в украинского и русского поэтов есть ряд общих черт, которые нашли свое отображение как на уровне тематики, так и в области художественных поисков.

Ключевые слова: символизм, экспрессионизм, импрессионизм, тема смерти, тема одиночества, антропоморфизм, миропонимание, живопись словом, художественный аскетизм.

Оксана Філатова, д. ф. н. (Миколаїв)

УДК 821.161.2-31

ББК 83.3 (4Укр)

Ігрові експерименти в романі М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстера, Гаррі Руперта та інших»

Простежено особливості функціонування експериментальної моделі у пригодницькому романі “Пригоди Мак-Лейстера, Гаррі Руперта та інших”, схарактеризовано семантичний спектр ігрового експериментування у тексті М. Йогансена.

Ключові слова: ігрова стратегія, експеримент, нарація, монтаж, екранізована проза.

Oksana Filatova. Gaming experiments in the M. Johansen's novel "The Adventures of McLeister, Harry Rupert and others"

The features of the functioning of the experimental model in the adventure novel "The Adventures of McLeister, Harry Rupert and others" were investigated, also was characterized semantic range of gaming experimentation in the text of M. Johansen.

Науковий інтерес до «ігрової» проблематики – одна з прикметних особливостей вітчизняного літературознавства кінця ХХ – початку ХХ століття. Вивчення художньої гри як центру естетики та поезики модернізму, аналіз різноманітних проявів ігрового начала в образній, жанровій, стильовій